Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

Ямде лий

1941 ий 3 январь № 1 (682)

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

АДРЕС: Йошкар-Ола, Пограничный урем, 45, „Ямде лий" редакций.

САЛАМ, ПИАЛАН У ИЙ!

У ий! Каникул!

Фотоэтюд
С. Чуршуковын.

У ийым отлично тунеммаш дене вашлийна

Тунемме ий тӱналтышыштак ме Семенов Ваню дене соревноватлен тунемаш тӱҥална. Уроклан ме эре коктын ямдылалтына.

Кодшо ийыште мый математика дене начар отметкым наледенам. Тунам мыланем Ваню эре полышкала ыле.

Ме у ийым отлично да сай тунеммаш дене вашлийна.

Афиногенов Миша.
Йошкар-Олинский район,
Цибикнурский средний школа.

ТӰҤАЛНА МЕ САИ КАНАШ

Йӱксӧ пун гай лум йоген
Мланде валым ошемден.
Ял ден нур коеш чыла
Ош халатым чийшыла.
Мамык портышым шарен
Теле толын мемнан дек.
Чинче погыжым конден
Темыш ӱшыкла воктек.
Сурт—оралте йыр пӧршан
Пуйто лийын ош ӧршан.
Яндар лум гыч кече йол
Йымыкта шинчам мо чол.
Тайнен ӱлык сад парча
Йылт ший кудырла кеча.
Чинчылалт ладра укшер
Йылгыжеш, шонет шӱшер.
Лум ӱмбач коклан куржеш
Ниялтен йӱдвел мардеж.
Да ий кӱчшӧ ден йыштак
Шӱргым йӱштӧ чывышта.
А поранже тӱргыктен
Пургыж-влакым лыҥ ыштен.
Ияҥ шинчын вӱд ӱмбал
Кия мучко йылгыжал.
Лум тӧшакшым овартен
Курык вакшын ямдылен.
Шукерсек мемнам вучат
Чашкер, тайыл-шамычат.
Курык чапле, ий яндар.
Кече эр годсек ояр.
Лекса мунчалташ, модаш
Тӱҥална ме сай канаш!

Антонов Ивук.
1940 ий декабрь, Йошкар-Ола.

Мыйын мечтам

Мый биологийым поснак чот йӧратем, растений ден животный-шамычын илышыштым эскерем да шке шинчымашем весе-шамычлан передаватлем. Средний школым тунем пытармек умбакыжат тунемаш тӱҥалам, ученый—биолог лиям. Кызыт школышто отлично тунемам, у 1941 ийым йывыртен вашлийынам.

Иванова Ольга.
Йошкар-Ола, 7-ше номеран школа, 6-шо класс.

1941 ийыште ме йоча-шамычлан мом пуэна

Йоча илыш гыч пьесым возем

Школышто тунемше-шамыч спектаклым шындылаш пеш йӧратат. Но нунылан келшыше оҥай пьеса марийский литературышто йӧршеш уке. Мыят йоча пьесым возаш шукертсек шонен коштам, но але возен шуктен омыл. Тений возен шуктемак. Йоча-шамычлан пьесым возаш моло драматург - шамычымат ӱжам.

Йоча-шамыч, тыланда могай тема дене пьеса кӱлеш „Ямде лий" газета гоч письмам возыза.

Драматург **С. Н. Николаев.**

МЫЙЫН ПӦЛӦКЕМ

Кодшо ий мый йоча-шамычлан ятыр музыкым возенам. Нуно „Ямде лий" газетыш пурталтынит, адакшым сборникеш лектеш. У ийлан йоча - шамычлан „Кот в сапогах" йомаклан музыкым возенам. Тудо пьеса Маргостеатрын сценыштыже шындалтеш.

1941 ийыште Марийский поэт-шамычын йоча-шамычлан возымо почеламутыштлан ик мыняр музыкым возынем.

Композитор
В. С. Миронов.

Йоча-шамыч!

Тыланда келшыше ойлымаш-шамычым мый пеш шагал возенам. Улыжат „Пионер йӱк" журналеш „Изи карме" да 1940 ийыште лекше альманахеш „Пытартыш тынеш пуртымаш" ойлымаш-шамычем печатлалтынит. Нуно тыланда кузе келшат—ом шинче. Отзывым пуэда гын, сай ыле.

Тений пионер ден школьник-шамычын самырык вольыкым ончымышт нерген да моло нергенат кок-кум ойлымашым возаш тӱҥалам.

Писатель **Н. С. Лекайн.**

Научный темылан почеламут - шамычым возем

Тений мый йоча-шамычлан иктаж мыняр изирак почеламут-шамычым возаш тӱҥалам. Мемнан йоча литературышто научный темылан возымо почеламут иктат уке. Мый естествозналий, химий, физика наука-шамыч гыч лекше темылан почеламут-шамычым возем.

Поэт **Осмин Йыван.**

Мурылан текст-шамычым пуэм

Мурым чыланат йӧратат. А мемнан йоча-шамычлан келшыше муро пеш шагал да мурылан текстшат уке. Садлан тений мый ик мыняр мурылан текстым возаш шонем.

Поэт **Макс Майн.**

Тӱҥалме пашам шуктем

Мый НСШ ден средний школышто тунемше - шамычлан „К изучению жизни пресных вод" лӱман книгам возем, тудым 1941 ийыште возен шуктем. Тиде книгаште эҥерлаште, ерлаште, куплаште илыше животный-шамычын илышышт да нуным кузе изучатлыме, мумо, экскурсийым эртарыме, тугак живой уголокым организоватлыме нерген нат возалтеш.

Марпединститутысо зоологий кафедра мемнан республикысе вӱдыштӧ илыше кол-шамыч да чодралаште илыше кайык-шамыч нерген посна статья-шамычым журналеш печатлен лукташ палемден.

Н. М. Миронов.
Марпединститутысо зоологий кафедрын ассистентше.

1940 ийыште

(Мемнан элыште)

● 22 апрельыште пролетариатын великий вождьшо—Владимир Ильич Ленинын шочмыжлан 70 ий теме.

● 26 июнь гыч мемнан эл 8 шагатан паша кечыш, 7 кечан арняш куснен. Шемершамыч шке элыштым вуяндаш эше чаплынрак пашам ышташ тӱҥальыч.

● Июль тылзыште Всесоюзный пионерский „Артек“ лагерьлан 15 ий теме.

● 1 августышто СССР Верховный Советын VII сессийже Латвийым, Литвам, Эстонийым, Бессарабийым да Северный Буковиным Советский Союзыш пуртен.

● 2 октябрьыште СССР Верховный Совет Президиум государственный трудовой резерв-шамыч нерген Указым луктын. Тиде Указ почеш ышталтше ремесленный, железнодорожный училищылашке да фабрично-заводской обучений школлашке 600 тӱжем утла рвезе-шамычым налме.

● 28 октябрьыште СССР Верховный Совет ПрезидиумынУказше почеш Токарев Ф. В., Поликарпов Н. Н., Шпитальный Б. Г., Грабин В. Г., Яковлев А. С., Микулин А. А., Климов В. Я., Иванов И. И., Крупчатников М. Я. йолташ-шамычлан Социалистический трудын Геройжо званийым пумо.

С. Маршак.

ЕЛКА

Елкеш
Мо шочеш?
Пӱгыльмӧ
да име.
Шоколадный шар-влак
Огыт шоч елкеш иктат.
Пряник дене флагат
Огыт шоч елкеш, иктат
Огыт кушкып пӱкш-шамычат
Шӧртнян сай кагазешат.
Тиде шудо дене флаг
Кушкын шуыныт таче,
Совет йоча-шамычлан
У ий пайрем кечын.
Мыйын элын кумдыкеш
Ялыште,
Поселкышто
Ой кунаре тул коеш
Весела сай
Елкышто.

Макс Майн кусарен.

Шонымаш шукталтын

(У ий ойлымаш)

Коля занавесым кок век шупшыльо. Окна ончылнак тайга. Тушто нелэ ош упшан, чал пондашан, усиан, кудран кож-шамыч йӱштӧ кугызала койын шогат. Мланде ӱмбал лум ора дене огыл, а ош двоорец да кӱй курыкла дене леведалтшыла велэ коеш. А кожер, тайга ӱмбалне шӱдыр-шамыч кечышыла койыт. Коля шинчажым пыч ыштен, йылгыжше шӱдыр-шамычан канде кавашке онча. Тудлан кава сылнын сбрастарыме потолокла коеш. Сейчас Коля савырнен шогалеш да ачажлан каласа: вет нунын чодрашт могай мотор да Колялан могай ласка. Коля ок уж, но шинча: тудын шеҥгелныже эҥертышан пушкыдо пӱкеныште ош ӱпан, канде шинчан еҥ шинча. Тиде ачаже. Ачажын саҥгаже куптыргылын. Тиде—шуко шонымо дене лийын. Ачаже эре шона,—тудо изобретатель,—садлан Коля денат шуэн лиеш. Таче у ий, садлан пырля.

— Ачий! — мавеш Коля.

Но ачаже уже тудын деке лишкыже миен да ваче гычше энталын.

— Мечтатлет мо, Миклай? Кугуеҥ гаяк улат! Прости, мый эре пашаште лиямат тыйын кушметымат ом уж. Миклай кушкеш. Мемнан оланат кушкеш. Урем, пӧрт-шамыч шудо деч писын кушкыт. А мемнан заводна мочоло самолетым ыштен!..

— Ачий, а тыят шке самолететым ыштенат?

Но ачаже шыргыжалеш велэ да Колям ӱстел деке наҥгая. А ӱстембалне, тарелкылаште, кӱмыжлаште тӱрлӧ кочкыш уло. Туштак кызыт гына йыраҥ гыч кондымо ужар кияр. Север гынат, кияр электротеплицеш шочеш. Но Колялан утларакше мандарин келша. Тудым Сухуми гыч конденыт. Сухумиште аваже санаторийыште кана. Пӧлемыште шокшо, сай—Колялан ласка, да тудо ачажлан ойла:

— Ачий мыланна сай вет! Тӱнӧ йӱштӧ, янлык шуко, а мемнан дене шокшо, сай. Ме коктын кажне кечын у ийым тыге вашлийына гын, сай ыле. — Ачаже шыргыжалеш: „Тыгеже шуко лиешыс? Ой, тый Коля, утыж денат колтышыч ала-мо?“

— Ну, идалыклан кеч кок у ий лийже ыле!

Ачаже Колям онча, а шинчаже тудын чояланышыла коеш.

— Вот у ийым авай дене эртараш гын!—ойла Коля. — Ачай молан, шинчат ала-мом шонышыла койыктат?

Ачаже кынел шогале да каласыш:

— У ий дене! Миклай, мемнан у ийна пеш пиалан лийже. Тыйын чыла шонымашетат шукталтышт. Ну, а ынде вашкерак!

„Кушко?“—Коля ок умло. Ачаже Колям ӱстел тӧр гыч вӱден лукто.

— Вашкерак! Вашкерак! Нуно мех дене ыштыме курткым[1]), пимым[2]) чият, ечыш шогалыт да курлжыт. Кожер кок веке торлыш: ачаж ден эргыже ошыя койшо кумда просека[3]) мучко каят, тудын мучашыштыже — авиастроительный завод.

Ачаже нимом ок пелеште. Коля шинча: вет тыгай йӱштыштӧ кутырет гын, шодо кылмен кертеш. Но шонаш йӱштӧ ок мешае.

„А мыйын эргымат пырля налаш правам уло мо? —Арсений Петрович шона.—А трук... Уке, нимогай „трук“ лийын ок керт, а вет самолет сдатлаш ямде. Разве мый эрла мыйын машинеш шинчын, мардеж деч писын, пыл деч, курык деч кӱшыч чоҥештыше летчикын илышыже верч лӱдам? Уке, огым!“. Йӱштӧ гынат, Колялан ачаже кычкыра:

— Вашкерак!

...Завод шеҥгалне изирак аэродром. Ачаже Колям самолет деке намия.

— Вот, Миклай, теве мом ышташлан мый илышем мучко пашам ыштышым. Вашке тый тиде машинын могай свойстван улмыжым пален налат.

Ынде Коля умлыш, молан шаҥге ачажын шинчаже чояланышыла койыныт,—значит коктын ынде чоҥештен каят? Только ачаже ала-молан шагат стрелкым кум шагат кечывалыш шында.

Коля кабиныште. Полярный кайык мланде деч ойырла да чоҥешта. Нунын йымалнышт тайга гына. А ӱмбалнышт,—Коля кӱшкыла ончале,—шӱдыр-шамыч. Но тышеч нуно кугыракла койыт.

...Тайга шеҥгелан кодын. Ӱлнӧ Колялан шемын велэ коеш, пуйто тиде шемыжат нунын дене пырля чоҥешта. Скоростьым Коля ончен огыл. Если скоростьын стрелкыже огыл гын, самолет южеш кечалтын манын шонашат лиеш ыле. А

стрелка уже тӱжемымат эртен. „Шагатыште тӱжем утла километр! Вот тиде писын кайымаш! Тыге лийын кертеш мо?—Коля шонкала.—Ага, вот мо секретше улмаш: ачам сверхскоросной машиным шонен луктын! Пожале, тыгай машина дене кечымат поктен шуаш лиеш. Эх, карандашем лийже ыле, шотлен луктам ыле!“ Но Колян карандашыже уке, садлан ушыштак шотлен лукташ верештеш.

„А“ ден „Б“ точка коклаште,—Коля шона,—7000 километр. „А“ точка—мемнан ола, „Б“—Москва лийже. Жапын ойыртемже кандаш шагат. Значит, мемнан деч Москва марте кандаш шагат жапыште чоҥештен миен шуат гын—жап почеш шуат. Тунам... тунам мо лиеш?“ Коля утларак шонаш тӱҥале. „Уке, карандаш деч посна ок лий! Садак луген пытарет! Только куш ме тыге вашкена?“

Ынде Коля ӱлнӧ волгыдым ужо. Тиде—ола-шамыч эртат. Арсений Петрович изи окна гыч Колям онча да тудлан кидшым рӱза. Тудо ала-мом ойла. Но лӱшкымылан лийын нимат ок шокто.

...Мотор чарныде лӱшка. Пыл вошт, йӱд пычкемыш годым, ӱжарала волгалтше олала ӱмбач Арсений Петрович шкенжын сверхскоростной машиныжым наҥгая. Тудын Коля эргыже мала. Тудо чылт теҥыз деке шумешке малыш. Теве теҥыз ӱмбакат шуыч. Изирак толкын теҥыз серыш миен перна. Самолет йымалне пычкемышыште Сухумисе санаторий-шамычын пӧртышт ошын койыт. Кипарис пушеҥге-шамыч радам коклаште ӱдрамаш ошкылеш. Тудын кидыштыже роза—у ий пайремлан пеледыш. Тиде Колян аваже. Тудо Коля нерген шона, но У ийым нуно пырля вашлийыт—вет тидын нерген тудо ок шинче. А Коля мала.

Шагат 11 шагатат 45 минутым ончыкта. Самолет сухумский аэродромыш вола.

А. ГОРОБОВА,
В. САФОНОВА.

[1]) Кӱчык пӱнчак.
[2]) Пим—йолеш чийыме пунан кем.
[3]) Чодра межа.

Военный винтовкым тунемына

Мемнан военрук Алексей Никонович Семенов военный винтовкым тунемме кружокым организоватлыш. Тушко ме 20 тунемше-шамыч возалтна. Алексей Никоновичын винтовка нерген умылтармыжым сайын колыштына. Винтовкын шуко частьшым сайын палена. Чыла часть-шамычым тунем шумек ме ЮВС значоклан нормым сдатлаш тӱҥалына.

Прокофьев Миша.

Сернурский район, Токтамыжский НСШ.

1940 ийыште

(Шкенан республикыште)

● Йоча творчествым ончымо икымше олимпиадым эртарыме. Тушто школлаште тунемше-шамыч кокла гыч 28 тӱжем йоча, внешкольный учреждений корно дене 1.000 утла йоча участвовватлен.

● СССР Верховный Совет Президиумын Указше почеш февраль тылзыште, ял озанлыкыште чапле сеҥымашым ыштымылан Трудовое Красного Знамени орден дене Еласовский МТС ден Горно-Марийский районысо „Смена“ колхозым наградитлыме.

● 20 февральыште Выставочный комитет Еласовский МТС-ын директоржо Тихомиров йолташым Кугу шӧртньӧ медаль дене, тиде МТС-ынак бригадирже Бессоновым—Изи шӧртньӧ медаль дене наградитлен.

● 27 февральыште Всесоюзный ял озанлык выставкын Главный комитетше 1940 ийысе Выставкыште участвоватлыше 13 колхозым да ик фермым кокымшо степень диплом, мотоцикл да 5.000 теҥге окса дене премироватлен.

● Апрель тылзыште Главный выставочный комитет 5 колхозникым—Кугу ший медаль дене да 7 еҥым—Изи ший медаль дене наградитлен.

Музыкант лиям

Кодшо ий школлан балалайкым нальычат, мый балалайкым шокташ тунемаш тӱҥальым. Тений гын, изам мыланем шкаланемак балалайкым налын пуыш. Ынде мый ятыр муро-шамычым сайын шоктем. Урок пытымеке школа гыч толамат, шагат-шагатат пеле у муро-шамычым шокташ тунемам. Мыйын мечтам — музыкант лияш.

Кольцов Василий.

Сотнурский район, Керебеляк НСШ, 7-ше класс.

Пионер ден школьник-шамычын Всесоюзный военно-физкультурный соревнованийышт вашеш

ЛУЙМАШ

Лӱймаш дене соревнованийлан сайын ямдылалташлан, лӱймӧ годым кузе кияш кӱлмым, прицеливатлымашым, курок шупшылмашым да молымат утларак сайын шинчаш кӱлеш.

Лӱймӧ годым кузе кийман

Могырым лӱйшаш цель деке шола велышке 15—20 градус наре уголым ыштен, кумык возаш, йолым

1 сӱрет. Кийшыла лӱймаш.

кок велышке тораш, а йол мӱшкырын кӧргӧ могыржым мланде воктек лап ыштыш кӱлеш. Кынер вуйым мландышке пеҥгыдын шындаш. Винтовка прикладым пурла ваче дене оҥ коклашке шындаш, приклад шейкым пурла кид дене кучаш (1 сӱрет). Кошар парнян первый йыжынжым спусковой крючокыш пышташ кӱлеш.

Чын прицеливатлен моштыш

Эн ондакак прицел прорезь гыч мушкым ончыман, да мушкым прицел прорезьын лач покшекыже гына, а кӱкшытшым прорезь тӱр дене тӧр ыштыман.

Тыге ыштымеке, мушкым прицеливатлыме точкышко намийза. Ида мондо: тӧр мушка дене велэ тура лӱяш кӱлеш.

Курокым шупшылмаш

Лӱймӧ результатлан курокым шупшын моштымаш пеш кӱлешан. Мастер-стрелок-шамыч курокым шупшылмаш—тиде лӱймашын секретше, манын ойлат. Курокым правильно шупшылаш тыгай тӱҥ правило-шамычым шуктымеке велэ лиеш:

Икымше: спусковой крючокым шупшмо годым лӱймӧ да тудын йӱкшӧ нерген шоныде, правильный прицеливанийым гына эскераш кӱлеш.

Кокымшо: если курокым шупшылшаш деч винтовка чытыра але ӧрдыжышкӧ кая гын, спусковой крючокым шупшмым чарнаш кӱлеш.

Кумышо: мушкын прицеливаний точкышко лач лиймекыже тунамак спусковой крючокым шупшыл колтыман огыл,—спускым эркын гына шупшылаш кӱлеш.

Чыла тиде условий-шамычым шукташ тыршыман. Тидлан кузе ышташ кӱлмым шинчыме дене гына огыл, чыла йӧнымат йоҥгылыш деч посна, ӱшанен да писын, напряжений деч посна да нойыде шуктен моштыман. А мошташлан лийын эре тренироватлаш кӱлеш.

Тренировкым кажне кечын 15—20 минут эртарыман.

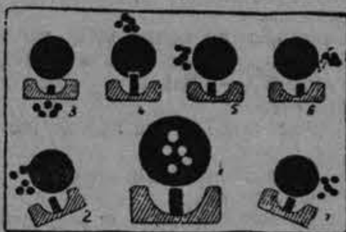
Шарнаш кӱлеш: тренироватлаш тӱҥалме годымак йоҥгылыш - шамычым жапыште от тӧрлате гын, вараже тиде йоҥгылышым тӧрлаташ пеш йӧсӧ лиеш. Тренироватлыме годым икте-весым эскераш да ваш-ваш йоҥгылышым тӧрлаташлан коктын тренироватлалташ сайрак.

Эн ондак тренировкым 10—15 метр кокла гыч, вара 10 гана иземдыме 6-шо але 9-а номеран мишень дене 25 метр кокла гыч эртараш кӱлеш.

Учебный патрон дене кажне гана лӱймӧ деч вара кидыштыда улшо тугаяк вес мишенеш карандаш дене палемдыза: тендан шонымаште, пуля кушко логалшаш ыле. А вара палемдыме точка дене фактически логалтымыдам таҥгастараш лиеш. Палемдыме точка-шамыч дене фактически логалтмаште ойыртыш лиеш гын, курокым жапыштыже колтен моштыдымым да прорезьыште мушка йоммым ончыкта.

Кажне лӱймӧ результатым тыге эскерен, вескана лӱймылан мишеньыш сайын логалташ тӱҥалаш лиеш.

Тренировка годым лӱймӧ оружийым (тудым кузе рончымо да погымо, эрыктыме, аралыме правилым) изучатлаш да лӱймӧ теорийын кӱлеш сведенийже-шамычым сайын пален налаш кӱлеш. Тидым тӱшкан организованно изучатлаш лиеш. Тидлан Занегинын „В помощь начинающему стрелку" и „Юный стрелок" книгаже-шамыч дене пайдаланен кертеда.

2 сӱрет. Прицеливанийлан чын йӧн да йоҥгылыш лийме дене мо лийын кертмым ончыктымо: 1—тыге целитлыман, 2—винтовка шола велышке шӧрын каен, 3—лапка мушка, 4—кӱкшӱ мушка, 5— мушка шола велыш каен, 6—мушка пурла велыш каен, 7—винтовка пурла велышке шӧрын.

А. Фролов.

Йошкар-Оласе 6-шо номеран школышто тунемше-шамыч пионер ден школьник-шамычын 3-шо Всесоюзный военно-физкультурный соревнованийлан ямдылалтыт. Снимкыште: Гена Бирюков юнармеец-шамычлан разведкын задачыжым умылтара.
Фото **М. Чуршуковын.**

„Зажигательный бомбым" кузе йӧрыкташ

Соревнованийын условийже почеш ПВХО командыште кажне участвоватлышылан противогаз дене 26 метр тораташ куржман да ошма оптыман меке (кулек) дене 5 метр торат гыч условный пожар лийме верым йӧрыктыман.

Первояк ошма оптыман мекым ямдылыман. Нуно 2-3 килограмм нелытан лийшт. Тушко ошмам тич огыт опто, 8-10 сантиметр наре кӱкшыт оптен шуктыдымо лийже. Мекым пидме окыл, а тудын мучашыжым гына келыштарен пӱтыралаш кӱлеш.

Тугак противогазымат ямдылыман. Противогазысе яндау ынже вӱдыжгӧ манын, тудым лӱмын ыштыме карандаш дене ӱштыт. „Тулым йӧрыкташ!" командым пумек, соревноватлыше-шамыч противогазым чият да тунамак „пожар лийме вер" граница дек ик семын куржыт. Куржмо годым нер дене гына шӱлыман. Пожар лийме верын границыже дек куржын миймек, мекым кенета шуаш ок йӧрӧ. Ик мекым флажок дек пеш вашке шындымек, шкеже пожар лийме верыш шӧрынрак савырнен шогалман. Шола йол флажок дене лийман. Но йол флажок дек ынже логал.

Кудалташ ямдылыме мекым пурла кид копаш пыштат. Тидын годым тудын ургымо мучашыже копаште лийже. Мекым шуаш налме годым тудым тӱр гычше кучыман огыл.

Кӧргыш келгын шӱлалтымек, тӱжвак шӱлалтыме годым мекым шуыман. Тулым йӧрыктен кертше манын тудым пожар лийме верыш кудалтен моштыш кӱлеш. Мекым „пожарым" йӧрыкташлан тул ӱмбакак кышкыман.

Пожар лийме граница дек куржын миймек, чыла ыштышаш пашам пеш вашке ыштыман.

Кӧ могай „могай пожар лийме верым" йӧрыкта— кажнылан ончылгочак палыктараш кӱлеш. Ик вере „пожарым" йӧрыктымек, йолташет-шамычлан вес вере йӧрыкташ полшыза.

Старший батальонный комиссар **Глебов.**

Орденоносец Барцев

1924 ийыште Барцев Миклай Моркинский районысо Кугу - Кожлаял школын 1-й классыштыже тунемаш тӱҥалын. 1931 ийыште тудо 7-ше классым пытарен лектын. Тудо ийынак Моркинский ВЛКСМ райком Миклайым пионерский отрядын вожатыйжылан шогалтен. Тудо пионер-шамыч дене охотан пашам ыштен, нуным мураш, тӱрлӧ пашалан туныктен. Пионер-шамыч утильсырьем погеныт, эллан полшеныт. Уржа тӱредме жапыште нуно колхоз пасушто велын кодшо уржа вуйым куанен погат улмаш. Тыге пионер-шамыч йӧратыме вожатыйыштым дене ик ий пашам ыштеныт. Варажым тудым комсомольский организацийын секретарьжылан, ик ий гыч колхозышто бригадирлан шогалтеныт.

1935 ий, шыже. Барцевым ВЛКСМ райкомышко ӱжыктеныт.

— Ме тыйым военный школыш колтена. Кает?— ойленыт тушто.

— Обязательно каем.

Вашке Барцев Николай Михайлович Рязанский Ворошилов лӱмеш пехотный училищыште тунемаш тӱҥалын. Тушто тудо шуко лудын, знаменитый полководец-шамыч, отважный командир-шамыч нерген лудаш йӧратен. Училищым 2 ият пелыште пытарен лектын. Николай Михайловичлан лейтенант лӱмым пуэныт.

* * *

1940 ий, йӱштӧ февральын 23-шо кечыже. Карельский перешейкыште Йошкар Армийын частьше-шамыч ден белофинн-шамыч коклаште кучедалмаш каен шога.

Барцевын подразделенийжылан заданий пуалтын: противникын кум километр тораште улшо укрепленный пунктшым налаш. Барцев кок йолташыже-шамыч дене пырля разведкыш каен. Вашке мемнан часть-шамыч противникын аралыме верым налыныт, противник чакнен. Заданий чаплын шуктымо.

Барцевын подразделенийжым Выборг ола велышкыла колтеныт. Тушто противник проволочный заграждений ыштыл пытарен. Барцев шкеак разведкыш нушкын каен. Йӱштӧ. Белофинн-шамыч чарныде лӱлтыныт. Суткат пеле нушмекше Барцевын каскышкыже пуля-шамыч логалыныт. Тудлан лумеш уралт возын кияшыже логалын. Кумышо суткалан нушкын, Барцев противникын ДОТ-шо дек 60 метр наре лишке шуын. Пален налмеке тудо мӧнгешла нушкын толын. А частьыште тудым героически колышылан шотленыт улмаш. Кунам Барцев шке частьышкыже пӧртылын, боец-шамыч чот йывыртеныт: нунын командирышт адакат нунын денак!

Артиллерист-шамыч чот лӱлташ тӱҥалыныт. Тушманын огневой точкыжым шалатеныт.

10 март. Йошкар Армийын частьше-шамыч Выборг олам штурм дене налаш ямдылалтыныт. Лейтенант Барцевын подразделенийжат штурмлан ямдылалтын. 13 март вашеш йӱдым Йошкар Армийын частьше-шамыч штурмым тӱҥалыныт. Барцевын подразделенийже шагал йомдарыше ыштен, Выборгын пригородышкыжо шуын. Варажым моло часть-шамыч дене пырля Выборг олашке пурен.

Белофинн-шамыч ваштарещ кучедалмаште мужественным да доблестным ончыктымылан Советский правительство Николай Михайлович Барцевым „Красное знамя" орден дене награждитлен.

Й. Федотов.

А. Я. Пархоменко

Колымыжлан таче 20 ий темеш

Александр Яковлевич Пархоменко 1886 ийыште, Макаров-яр селаш (кызыте Пархоменко села) йорло еҥгын ешешыже шочын. Тудо изинекак тарлалтын пашам ышта. Пархоменко 15 ияш улмыжо годым Луганскысе паровоз ыштыме заводышто пашам ышташ тӱҥалеш. Тыштак тудо К. Е. Ворошилов дене вашлиеш да революционный пашам активно ышта. Большевистский партийный организацийын заданийжым сайын шуктен толеш. 1904 ийыште тудо большевистский партийыш пура. Тиддеч вара Пархоменко шкенжым пӱтынек партий ден пашазе классын пашажлан пуа.

Пархоменко революционный пашам активно ыштымыжлан шуко гана арестоватлалтын, тюрьмалаште, ссылкыште лийын. Туге гынат, тудын вийжым нимоат лунчыртен кертын огыл. 1918 ийыште Ворошилов дене пырля Луганск гыч Царицыныш шумеш легендарный походым ыштат. 1920 ийыште тудо Первый Конный армийын 14-ше кавалерийский дивизийжым командоватла. Тудын моштен вуйлатымыже дене ятыр чапле сеҥымашым ыштымыш ыштылтыт.

1921 ий январь тылзыште Пархоменко Украиныште махновец - шамычым шалаташ приказым налеш. 3 январьыште разведкыш каен да тушто тудым махновец - шамыч авыреныт. Тыге тудо героически колен. 14-ше кавалерийский дивизий тудо кечынак махновец - шамычым шалатен.

Тушман-шамыч вашташ мужественно, смело кучедалмыжлан Пархоменко кок „Красное знамя" орден дене наградитлалтын. 14-ше кавалерийский дивизийлан А. Я. Пархоменкон лӱмжым присвоитлыме. Тудо дивизий кум орден дене наградитлалтын.

Ронгинский средний школын отличницаже-шамыч (шола гыч пурлашке): Валя Байкова (4-ше „Б" класс), Миля Домрачева (3-шо „Б" класс), Октябрина Самарина (3-шо „Б" класс).

Сай ончышаш верч соревноватлаш тӱҥалына

Птицеводческий озанлык мемнан эллан пеш кугу пайдам пуэн кертеш. Садлан совхозлаште да колхозлаште сурт кайыкым ашнымаш да шукемдымаш пашаште ме, школьник-шамыч кугу полышым пуэн кертына.

Теве мемнан „ОГПУ" колхозышто тений птицеводческий фермым организоватлыме. Тиде фермым виянгдымаште ме колхозлан полшаш тӱҥалаш решитлышна: чыве иге-шамычым шефыш налын, сайын ончен кушташ тӱҥалына. Тиде паша мланна тунеммаште ок мешае.

Медведкова Анна, Медведков Николай, Медведкова Евдокия.

Йошкар-Олинский район, Медведевский СШ.

Шутко-шамыч

1 январь эрдене

— Миклай, мый ӱмаштак малаш возынам ыле, а тений велэ кынелынам.

— Кузе тыге?

— Теҥгече малаш вочмем годым 1940 ий ыле, а таче кынелынам—уже 1941 ий.

Поро Ваню

Ваню ойленат, курштальнат пеш сайын кертеш. Но ондакысе семын шкенжым эре аважлан нумалыкта.

Ик гана нуно корно дене каят. Аважын пурла кидыштыже Ваню, шолаштыже — Ванюн модыш имныже.

Пел корныш шумек аваже шогалын.

— Нелэ мо?—йодеш Ваню.

— Ой, нелэ!

— Ну йӧра,—Ваню ойла,—тый мыйым нумал, а имныжым уке гын мый шке нумалам.

„Тыйын верч"

Йыван:—Пӧтр, молан математика дене „плохым" налынат?

Пӧтр:—Тый мыланем задачым йоҥгылыш ыштен пуэнат.

Ш К Е Ы Ш Т Ы З А!

Ий карусель

Теве тыгай каруселым, те ий ӱмбалан шкеат ыштен кертыда. Каруселым ышташ пеш куштылго, ий коклаш кылмыктен пыжыктыме меҥгеш керемым пыжыктылман орава тыртышым чиктен шындыман.

Я Р А Ж А П Г О Д Ы М

Головоломка

Ик конькобежец катокышто квадрат семын 64 точкым ыштен. Конькобежец тиде квадратын лук деныже шога (сӱретым ончо). Тудо тарвана да чыла 64 точко гоч луатнын вик линий дене кая, а пытартыш вик линийже тудым куржаш тӱҥалме верышкак намия. Конькобежец кажне точко гочат шуко пачаш каен кертеш.

Карандашым налза да тудын корныжым муза.

Шарныза: те луатнын вик линий дене 64 точкым карандаш дене кайышаш улыда, варажым тӱҥалме верышкак мияш кӱлеш.

Чайнворд

Мут-шамычын значенийыште:

1. Йоча-шамычын теле пайремышт. 2. Воздушный машина. 3. Африканский эҥер. 4. Атмосферный осадкын родшо. 5. Кугемдыше ӱзгар. 6. Ялнык. 7. Физкультурный инвентарь. 8. Вӱд. 9. Геометрический фигура. 10. Пудештше ӱзгар. 11. Литературный, музыкальный але моло произведенийым создатлыше. 12. Проволко деч посна передатлымаш. 13. Подвиг, героизмым ыштымылан пуаш отличий знак. 14. Советский Союзысо ола. 15. Искусство. 16. Волгыдын явленийжым да свойствыжым тунемме физика отдел. 17. Вийым да ловкостым йодшо гимнастический упражнений. 18. Театральный увертарымаш. 19. Примат-шамыч отрядыш пурышо млекопитающий животный.

Кузе елкым ышташ тӱҥалыныт

Елкым сӧрастараш шукертак тӱҥалыныт. Кок тӱжем ий ончычак северо-западный Европысо шуко калык елкым сӧрастарен. Тиде обычай утларакшым древний германец-шамыч коклаште шарлен улмаш.

Пушеҥгылаште посна дух—растенийын да саскан духшо илат, нунын деч кинде ден саска шочмаш зависитла манын, тудо жапыште еҥ-шамыч ӱшаненыт. Декабрь мучашыште кече кужемаш тӱҥалме да у „кечан ий" тӱҥалме годым, еҥ-шамыч чодраш каеныт да эн кугу кож укшан духлан „пӧлӧкым" сакалтылыныт. Тыге тудо поро кумылан лиеш да сайын киндым шочыкта манын шоненыт.

Жап эртен, еҥ-шамыч духлан ӱшанымым чарненыт, но елкым сӧрастарымаш обычай кодын.

Российыште у ий вашеш елкым эртараш, 1700 ийыште тӱҥалыныт. Ты марте елкым эртарен огытыл, у ийжымат 1 январьыште огыл (кызыт чыла эллаште гаяк 1 январьыште эртаралтеш), а 1 сентябрьыште, черкысе календарь почеш эртареныт.

Петр 1 Российыште у летоисчисленийым пуртен да у ий тӱҥалтышым 1700 ийын январь гыч шотлаш приказым пуэн.

Ондакше у ий вашеш пӧртым пӱнчӧ да кож укш дене сӧрастареныт. Варажым у ий кечын елкым ышташ, тудым тӱрлӧ семын сӧрастараш тӱҥалыныт, тидыже йоча-шамычлан пӧлӧк лийын.

Поп-шамыч у обычай дене келшен огытыл. Нуно тидым „языческий" пайремлан шотленыт. А варажым елкым шке интересыштлан кучылташ шоненыт: елкым У ий вашеш огыл, а „рождество христова" пайрем вашеш—теле каникулын первый кечыштыже ышташ йодыныт. Поп-шамыч у ий елкым черкысе пайрем дене ушаш тыршеныт, тудым Христос нерген йомакыш приспособитленыт, кудын дене юмылан ӱшаныше - шамычым аҥыртареныт.

Мемнан дене революций деч ончыч поян-шамыч гына елкым ыштеныт. Шуко шемержын елкым да елкылан украшенийым налаш окса уке улмаш. Тыгеат лийын: поян барин елкышко кухарка ден дворник-шамычын йочаштым конден. Но тудо „кухаркын йочаж - шамычлан" сайын сӧрастарыме да тул дене волгалтарыме елкым ончыктен велэ, омса лондем деч умбакыже пуртен огыл.

Мемнан элыште велэ у ий елкыш чылан пурен кертыт. Владимир Ильич Ленин у ий елкым пеш йӧратен, Москва лишне Горкиште илымыж годым, ялысе йоча-шамычлан чӱчкыдынак елкым ыштеден, нунын дене пырля У ийым вашлийын.

Ынде мемнан элысе йоча-шамычат У ий елка йыр модыт. Ужар елка, тудын яндар тулжо-шамыч советский йоча-шамычын куанымашышт, весела улмышт нерген ойлат.

А. Лебедев.

(„Пионерская правда" гыч).

С. Маршак.

Туштo

Тудо у ий вашеш
Мемнан пӧртыш толеш.
Тудо пешак кӱжгӱ, весел
Вошталалын онча йӧсна.
Ик кече почеш,
Вес кече эртен,
Эркын, эркын йӧршеш
Тудо чылт явыген.
А идалык гыч
Пытыш йӧршеш.

КАРП-ВЕЛИКАН

Всесоюзный ял озанлык выставкыште, „Рыбоводство" павильон воктен, карп колым шукемдашлан образцовый искусственный пӱя-шамычым ыштыме.

Тений шыжым нине пӱялаште шуко кугу карп колшамычым кученыт. Нунын коклаште ик карп 12 килограмм нелытан улмаш.

Отв. редактор— **П. А. КЛЮКИН.**